

تأثیر انگاره شهر خلاق در پویش اقتصادی و اجتماعی کلان شهرها (مطالعه موردی: کلان شهر تبریز)

هیرو عاطفی*، ایرج حاتمی علمداری**

تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۷/۱۲

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۶/۱۰/۹

چکیده

شهرها مرکز ثروت ملل هستند؛ اما در قرن جدید ماهیت تولید ثروت و توسعه تغییر کرده و زیربنای آن ایده، خلاقیت و تبدیل آن به تولید و خدمات است. حرکت به سمت ایجاد و تحقق شهر خلاق به دلایل جایگاه شهر به عنوان محل شکل‌گیری بسترهای جامعه دانایی محور، اهمیت و محور بودن شهرها در توسعه اقتصادی و اجتماعی امر بسیار مهم و ضروری است. این تحقیق باهدف تأثیر انگاره شهر خلاق در پویش اقتصادی و اجتماعی کلان شهر تبریز انجام شده است. روش بررسی این پژوهش مبتنی بر رویکرد توصیفی-تحلیلی و همبستگی بوده، به منظور جمع‌آوری داده‌ها از روش‌های اسنادی و میدانی استفاده شده است. جامعه آماری متخصصین و صاحب‌نظران برنامه‌ریزی شهری در کلان شهر تبریز بوده است. جهت سنجش متغیرهای شهر خلاق و پویش اقتصادی-اجتماعی از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای در کلان شهر تبریز استفاده شده است. براساس نتایج پژوهش، نتایج آزمون فریدمن حاکی از آن است که متغیر نوآوری با میانگین رتبه‌ای (۵/۶۱) در وضعیت بهتر و مساعدتری نسبت به سایر متغیرهای شهر خلاق قرار دارد و متغیر رهبری با میانگین رتبه‌ای (۳/۲۹) در وضعیت ضعیف‌تری نسبت به سایر متغیرهای شهر خلاق قرار دارند. نتایج آزمون تی که به وضعیت کلی شاخص‌ها اشاره دارد نشان داد، کلیه مؤلفه‌های شهرخلاق در کلان شهر تبریز در وضعیت ضعیف و پایین‌تر از متوسط ارزیابی شده‌اند. نتایج آزمون رگرسیون که ارتباط بین متغیرها را نشان می‌دهد بیان‌کننده این است که ۳۹/۵ درصد تغییرات پویش اقتصادی-اجتماعی شهر تبریز، توسط تغییرات در مؤلفه‌های شهر خلاق تبیین می‌گردد. به طوری که متغیر کیفیت زندگی دارای بیشترین تأثیر و متغیر رهبری دارای کمترین تأثیر بر پویش اقتصادی و اجتماعی‌اند. همچنین نتایج آزمون T نشان داد که ۳۵ درصد از تغییرات پویش اقتصادی و اجتماعی کلان شهر تبریز ناشی از تغییرات مؤلفه‌های شهر خلاق در کلان شهر تبریز است.

واژگان کلیدی

شهر خلاق، پویش، اقتصادی، اجتماعی کلان شهر تبریز

مقدمه

در طول تاریخ آنچه موجب برداشتن گام‌های بلند، به‌سوی کامیابی و تغییرات مثبت در شیوه زیست انسان‌ها شده، برگرفته از اندیشه‌های تکامل‌یافته یعنی خلاقیت بوده است. خلاقیت در تمام ابعاد زندگی انسان نقشی اساسی و ... داشته و آن را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. چنانچه شهرها نیز که محل پیوند نیروهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و... بوده، در بروز خلاقیت جایگاه ویژه پیدا می‌کنند که این موجب پیشی گرفتن در پی آن توسعه شهرها و به‌تبع آن توسعه مناطق نسبت به یکدیگر خواهند بود (ریحانی، ۱۳۹۲: ۱). ایده شهر خلاق از دهه ۱۹۸۰ به بعد ظهور کرد، تلاشی برای بازسازی شهر در سطح جهانی بوده است (Ratiu, 2013: 125). از آنجاکه ایده و نوآوری عناصر اصلی رقابتی در عصر جهانی شد، هستند؛ شهرهای خلاق به‌عنوان مراکز نوآوری، خلاقیت و تبدیل ایده به ثروت، قلمداد می‌گردند (قربانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲). رقابت اصلی در فرآیند جهانی شدن بین مراکز شهری می‌باشد و میان دولت‌ها و ملت‌ها نیست. در شهرها به‌ویژه مادر شهرهای بزرگ حادث می‌شود؛ اما رقابتی که بین شهرها در عصر جهانی شدن وجود دارد یا خواهد داشت در جذب افراد متخصص است. اگر تا سه قرن پیش زمین سرمایه اصلی انسان‌ها محسوب می‌شد و تا یک قرن پیش صنایع و کارخانجات ثروت و دارایی اصلی به‌شمار می‌آمدند، امروزه اطلاعات و دانسته‌های هر فرد سرمایه و ثروت او محسوب می‌گردند؛ بنابراین جایگاه شهر خلاق می‌تواند فرصت‌های بسیار مهمی را در تعاملات شهری به‌ویژه در عرصه‌های فراملی برای هر مکان شهری مهیا سازد (قورچی، ۱۳۹۱: ۶۶). در شهر خلاق اگرچه هنرمندان و فعالان در اقتصاد خلاق نقش مهمی را ایفا می‌کنند؛ اما تنها منشأ خلاقیت محسوب نمی‌شوند. خلاقیت می‌تواند از هر منبع و از سوی هر شخصی (که به مسائل به شکل مبتکرانه پرداخته است) باشد: مددکار، تاجر، دانشمند، مهندس مدیر اجرایی و یا کارمند دولت. این دیدگاه از نهادینه‌شده فرهنگ خلاقیت در چگونگی عملکرد ذی‌نفعان شهری دفاع می‌کند. به‌این ترتیب با قانونی کردن استفاده از خلاقیت و تصور در عرصه‌های عمومی، خصوصی و اجتماع محلی، بانک ایده‌های ممکن و راه‌حل‌های بالقوه برای هر مشکل شهری گسترده‌تر و پربرتر خواهد شد (شهبان و رهگذر، ۱۳۹۱: ۳۴). در این شهر مسئولان شهری خدمات همگانی و زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی را به جدیدترین، کاراترین، بهره‌ورترین و زیباترین روش ممکن ارائه می‌نمایند. شهر خلاق نه‌تنها فضایی است که در آن خلاقیت رشد می‌کند، بلکه سازمان‌دهی و مدیریت آن به‌طور خلاقانه طرح‌ریزی می‌گردد. شهری که بتواند به شکلی خلاقانه استعداد همکاری جمعی را در راستای ارائه خدمات بیشتر به کار گیرد، موفق‌ترین شهر در این قرن خواهد بود؛ اما باید توجه داشت که این مزیت‌های رقابتی در هر مکان و هر شهری مستقر نمی‌شود و باید شرایطی برای آنان فراهم شود (Musterd, 2010: 2). از آنجایی که محور توسعه دانش‌بنیان، سرمایه‌های انسانی نوآور و خلاق است، بنابراین شهر باید ویژگی‌هایی داشته باشد که بتواند سرمایه‌های انسانی خلاق و مستعد را جذب و حفظ نماید (سجادیان و همکاران، ۱۳۹۳: ۱). مفهوم شهر خلاق به‌تازگی در کشورها به‌عنوان یک ابزار برنامه‌ریزی شهری با پتانسیل کاهش مشکلات اجتماعی و اقتصادی مربوط به شهرها معرفی شده است (Kakiuchi, 2015: 1).

در تحول اقتصاد دانش‌محور، شهرها و مقوله مدیریت شهری، نقش کلیدی را به‌خصوص در دو دهه گذشته ایفا کرده‌اند؛ بنابراین در راستای تداوم و افزایش سرعت پیشرفت‌های علمی و تکنولوژی شگرفی که کشور ما در سال‌های اخیر داشته است، لزوم توسعه شهرهای فعلی ایران علی‌الخصوص کلان‌شهرها با تأکید بر شهرهای خلاق امری ضروری و حیاتی است، کلان‌شهر تبریز شهری پویا، زنده و مردم‌محور است و دارای تنوع اقتصادی و اجتماعی شهر خلاق فاصله، فرهنگی، شهری، تاریخی و علمی است؛ بنابراین پتانسیل حرکت به سمت شهر خلاق را دارد ولی هنوز با شهر خلاق فاصله زیادی دارد. این شهر از مشکلات و مسائل عدیده بی‌شماری رنج می‌برد که این مشکلات در حوزه‌های گوناگون اعم از اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی و ... قابل طرح می‌باشند. یکی از مسائل اساسی در حوزه مدیریت شهری تبریز، تأمین مکان و اختصاص منابع لازم برای نخبگان و خلاقان شهر در زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی، هنری و اجتماعی است جهت ظهور طبقه خلاق در مدیریت شهری برای حل مشکلات شهری و ایجاد شرایط بهینه یک شهر خلاق برای کلان‌شهر. در حال حاضر علی‌رغم پیشرفت چشمگیر در زمینه تحقق شهر خلاق در کشورهای توسعه‌یافته این امر در کشورهای در حال توسعه با چالش‌هایی مواجه است. از جمله آن‌ها می‌توان به شناسایی مؤلفه‌های شهر خلاق و نقش خلاق در پایداری اقتصادی و اجتماعی پرداخت. این پژوهش قصد دارد به این مسائل مهم بپردازد.

مبانی نظری

فلسفه شهر خلاق آن است که: «در هر مکانی همیشه ظرفیتی بسیار بیشتر از آنچه ما در وهله اول تصور می‌کنیم، وجود دارد می‌توان از آن استفاده کرد» (Redaelli, 2011: 87). اگر بتوانیم شرایطی رو فراهم کنیم تا مردم بتوانند بر اساس تفکرات بلند پروازانه فکر،

برنامه‌ریزی و عمل کنند و فرصت‌های توسعه به‌طور مداوم تکامل یابد، می‌توانیم به تحقق شهر خلاق نزدیک‌تر شویم. این فرصت‌ها می‌توانند دربرگیرنده اقدام‌هایی برای تولید ثروت و افزایش بازده اقتصادی، ارتقای زیبایی‌های بصری در محیط شهری یا حل مسائل اجتماعی باشند (سعیدی، ۱۳۸۹، ۱). در یک مفهوم، شهرهای خلاق شهرهایی هستند که قادرند راه‌حل‌های جدید را برای مشکلات روزمره‌شان ارائه دهند. مفهوم دیگر بر ظرفیت و توانایی شهر بر جذب سرمایه انسانی تأکید دارد (اشتری و مهد نژاد، ۱۳۹۱: ۳۸). همچنین ایده شهر خلاق دربرگیرنده دو عنصر است: افراد خلاق شهر خلاق را شکل می‌دهند. شهر تخیلی مردم نوآور را می‌سازد و جذب می‌کند تا در ردیف جوامع باز و یکپارچه قرار گیرد (Lazrak, 2010: 1). در این شهر مسئولان شهری خدمات همگانی و زیرساخت‌های اجتماعی_ اقتصادی را به جدیدترین، کاراترین، بهره‌ورترین و زیباترین روش ممکن ارائه می‌نمایند. شهر خلاق نه تنها فضایی است که در آن خلاقیت رشد می‌کند بلکه سازمان‌دهی و مدیریت آن به‌طور خلاقانه طرح‌ریزی می‌گردد. شهری که بتواند به شکلی خلاقانه استعداد همکاری جمعی را در راستای ارائه خدمات بیشتر بکار گیرد، موفق‌ترین شهر در این قرن خواهد بود. ایده‌ی شهر خلاق مبتنی بر این باور است که فرهنگ می‌تواند نقش مهمی در فرآیند نوزایی شهرها ایفا کند، صنایع خلاق نه تنها کیفیت زندگی شهروندان را از طریق ارتقای بافت اجتماعی شهر، مجال ظهور دادن به نمودهای فرهنگ ادوار تاریخی و اقشار و اقلیت‌های مختلف جامعه و در نهایت، تقویت چرخه‌ی اقتصادی شهر، بهبود می‌بخشد بلکه، حس همبستگی اجتماعی را در میان ساکنان شهر تقویت می‌کند و به تعریف یک هویت منحصر به فرد برای شهر، در ذهن ساکنان و گردشگران می‌انجامد (یونسکو، ۲۰۱۳). همچنین برخی ایده شهر خلاق را مسبب ایجاد حباب‌های توریستی و عدم تعادل و تساوی درون خود شهرها و نه ایجاد تفاوت میان شهرهای مختلف می‌دانند (Navarro Yanez, 2013). شهر خلاق یک مجتمع شهری را توصیف می‌کند که فعالیت‌های فرهنگی بخش‌های مختلف آن، یکی از مؤلفه‌های اقتصاد شهر و کارکرد اجتماعی آن را تشکیل می‌دهد. چنین شهرهایی بر مبنای یک زیرساخت فرهنگی و اجتماعی محکم بنا می‌شوند و به‌واسطه تسهیلات و امکانات فرهنگی ممتازشان، مرکز ثقل اشتغال خلاق و سرمایه‌گذاری‌ها را به سمت خود جلب می‌کند. (شه‌بایان و رهگذر، ۱۳۹۱: ۱).

شهر خلاق با تفاوت‌ها و تنوع‌ها با ملایمت و بدون تنش برخورد می‌کند. تاریخ، فرهنگ و سنت‌ها در آن فعال و زنده‌اند. تأثیرات و تغییرات را با آغوش باز می‌پذیرد. ایده‌های جدید را جذب می‌کند و همین مسئله خود سبب ایجاد، تکامل، تمایز و توسعه فرهنگ آن می‌شود. همچنین تنوع و پیچیدگی به سیستم‌های اجتماعی و فرهنگی سلامت می‌بخشد. تنوع و پیچیدگی مهم‌ترین اصل در شهر خلاق است (Yenchen, 2012: 2). خلاق بودن شهر معمولاً مستلزم ریسک‌پذیری، رهبری، حس نوعی حرکت و پویایی در برابر سکون، مصمم بودن در عین پرهیز از جبرگرایی و از نظر استراتژیک راسخ و از نظر تاکتیکی منعطف بودن است. این‌ها مستلزم تغییر نگرش، درک، خواست‌ها و اراده و همچنین درکی از ظرفیت شبکه‌ای شهر و عمق و غنای فرهنگی آن است (ناهدی، ۱۳۹۳: ۱). شهر خلاق شدن و خلاق ماندن مستلزم تغییر طرز فکر است. خلاق بودن بیشتر از این‌که ایده باشد، فرآیندی پویاست نه ایستا. (حیدری پور و مظفر، ۱۳۹۴: ۷۲).

ریچارد فلوریدا اولین کسی بود که بحث شهرهای خلاق را مطرح کرد. وی در کتاب ظهور طبقه خلاق در سال ۲۰۰۴ لزوم سرمایه‌گذاری روی طبقه خلاق، افرادی همچون دانشمندان، مهندسان، معماران، طراحان، استادان، هنرمندان، موسیقی‌دانان و کسانی که ایده و تکنولوژی‌های نو خلق می‌کنند، تأکید کرده بود. ارزش آن‌ها در این است که هرگاه خلاقیت تجلی می‌یابد و به‌طور وسیع‌تر هرگاه استعدادی مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد؛ ابداعات و رشد اقتصادی بی‌شک از آن بهره‌مند می‌شود؛ بنابراین طبقه خلاق می‌تواند به‌عنوان یک مکمل در مدل سرمایه انسانی در نظر گرفته شود (Ooi, 2008: pp. 331-360). ریچارد فلوریدا نظریه شهر خلاق را بر اساس سه شاخص عمده (موسوم به سه T) پایه‌گذاری کرده است که عبارت‌اند از: فناوری، استعداد، تساهل و تسامح. فناوری به‌واسطه فراهم ساختن فرصت‌های برای کسب دانش بیشتر نقش مهمی در رشد اقتصادی دارد، استعداد دربرگیرنده‌ای آن دسته از افرادی است که واقعاً اندیشه‌های ابداع‌گرایانه و نوآورانه دارد. تسامح دربرگیرنده فرهنگی باز و متنوع بر مبنای قومیت، نژاد و جهت‌گیری جنسی است (Bontje & Musterd, 2009: 846). ریچارد فلوریدا معتقد بود خلاقیت و نوآوری باهم به‌عنوان عناصر کلی حرکت شهرها به سمت موفقیت هستند (Harvey, 2012: 528). خلاقیت، فعالیت ذهنی و عقلایی برای به وجود آوردن ایده جدید و بدیع است. حال آنکه نوآوری تبدیل خلاقیت به عمل و نتیجه است (بابایی، ۱۳۸۸: ۲۹). به‌گونه‌ای که این نوآوری‌های فن‌شناختی منجر به دگرگونی شهرها و افزایش سرمایه‌گذاری در آن‌ها می‌شوند. در تجزیه و تحلیل خلاقیت‌های شهری چهار شاخص مهم؛ انعطاف‌پذیری (توانایی داشتن نگاهی متفاوت به محیط و رفتاری متناسب با آن)، ابتکار (توانایی به‌کارگیری راه‌حل ابتکاری برای مشکل دیرین)، خطرپذیری (توانایی و قبول پیامدهای شکست، سومین اصل خلاقیت خطرپذیری است) و رهبری (توانایی یک شخص برای هدایت شهر، هر کار خلاقانه

نیاز به رهبری دارد) به عنوان شاخص‌های شهر خلاق مورد توجه قرار می‌گیرد (مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، ۱۳۹۲: ۲۷). شاخص‌ها که برای سنجش خلاقیت یک شهر مورد سنجش قرار می‌گرفت- انعکاس‌دهنده تمرکز نسبی صنایع با تکنولوژی بالا و طبقه خلاق در یک ناحیه است که خود نشان‌دهنده میزان باز بودن فضا و گوناگونی فرهنگ یک مکان می‌باشد علاوه بر این شهر خلاق دارای شاخص اصلی و ضروری شامل: کیفیت محیط‌زیست (دسترسی به فضای سبز، آب سالم، بهداشت و ...); شرایط اجتماعی و فرهنگی؛ کاربرد تکنولوژی؛ وجود الگوهای اقتصادی و استقرار سیاست عمومی نیز می‌باشد (رضاییان و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۴). پژوهش حاضر نیز در راستای ضروری بررسی مسائل فوق شکل گرفته است و قصد دارد به بررسی و شناسایی مؤلفه‌های شهر خلاق در ارتباط با پویای اقتصادی و اجتماعی کلان‌شهرها بپردازد و آیا کلان‌شهر حائز شرایط پذیرش الگو (انگاره) شهر خلاق است.

پیشینه تحقیق

در زیر به طور خلاصه به برخی از مهم‌ترین پژوهش‌های خارجی و داخلی انجام شده که از لحاظ موضوع، ماهیت و روش، با تحقیق حاضر ارتباط بیشتری دارد، اشاره می‌شود.

باتابال و بلادی (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان اثرات نوآوری احتمالاتی در مدل شومپتری و رشد اقتصادی در منطقه خلاق، به تأییراتی که نوآوری تصادفی بر رشد اقتصادی شومپتری که در یک منطقه داشته است پرداخته‌اند. آن را از نقطه نظر ریچارد فلوریدا تجزیه و تحلیل کرده‌اند و مورد بحث قرار داده‌اند. تجزیه و تحلیل‌ها منجر به ۴ یافته‌ی اولیه شده: اول به تعریف اصطلاح، مسیر رشد متوازن (BGP) و سپس به محاسبه نرخ رشد BGP در منطقه خلاق پرداخته‌اند و همچنین برای حل مشکل برنامه‌ریزی اجتماعی، الگوی انجمنی نرخ رشد بهینه‌ی پارتو (اسم یک منطقه) به عنوان یک منطقه خلاق را محاسبه کرده‌اند. در نهایت با مقایسه BGP و نرخ رشد بهینه پارتو، در مورد اینکه آیا نوآوری خیلی زیاد یا خیلی کم بوده است بحث کرده‌اند. وایوانت (۲۰۱۳) به پژوهشی با عنوان خلاقیت در شهر: تضادهای شهری در شهر خلاق پرداخته است. باهدف تمرکز بر روی جنبه‌ی دیگری از شهر خلاق به ارتقای یک اقتصاد خلاق و اقتصاد صنایع خلاق همچون همیاران اقتصادی مهم و نیز به بحث در مورد تناقضات ذاتی سیاست‌های شهر خلاق پرداخته است. ساساکی (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان بازسازی شهری از طریق خلاقیت فرهنگی و اجتماعی، به بازنگری تفکر شهرهای خلاق در کانازوا ژاپن پرداخته است. نتایج مطالعات وی نشان داد که یک شهر خلاق، به یک سیستم مبتنی بر تولیدات فرهنگی نیاز داشته و در مفاهیم توسعه باید به خلاقیت هنری و فرهنگی به عنوان زیرساخت‌های اجتماعی و همچنین عامل مؤثر و تأثیرگذار توجه شود. وی ادامه داد برای ترویج سیاست شهر خلاق می‌بایست علاوه بر توجه منابع انسانی و نیروهای با استعداد و خلاق، از رهبران کسب‌وکار در راستای توسعه شهر استفاده کرد. وی به منظور مشارکت فعال شهروندان ایجاد و بازسازی مکان‌های خلاق را پیشنهاد داده است. مؤذنی (۱۳۸۹) در رساله دکتری خود با عنوان بررسی بسترهای اجتماعی و فرهنگی شهرهای خلاق و نوآور مطالعه موردی استان‌های ایران به معرفی شهرهای خلاق و نوآور و عمده‌ترین جنبه آن یعنی حضور سرمایه‌های انسانی خلاق (طبقه خلاق) و نیز مطالعه‌ی برخی بسترها و زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی تأثیرگذار بر ایجاد و ابقاء این شهرها و مناطق مورد نظر پرداخته است. به این نتیجه رسیده که در ایران برابری اجتماعی از متغیرهای شهر خلاق، رابطه‌ی مثبت با خلاقیت و نوآوری شهری دارد. اصغر ضرابی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهش با عنوان بررسی میزان تحقق‌پذیری شهر خلاق (مقایسه تطبیقی بین شاخص‌های توسعه پایدار شهری و معیارهای ایجاد شهر خلاق، نمونه مورد مطالعه: شهرهای استان یزد) به تحلیلی بر ارتباط بین شاخص‌های توسعه پایدار و معیارهای شهر خلاق در شهرهای استان در راستای میزان تحقق‌پذیری شهر خلاق پایدار پرداخته‌اند. نتایج تحلیل بیان‌کننده این بوده است که متغیرهای نوآوری و آموزشی دارای بیشترین تأثیرات به ترتیب در توسعه پایدار و شهرهای خلاق شهرهای استان یزد داشته‌اند. در نهایت شهر یزد با توجه به میزان بالای سرمایه‌های انسانی موجود، تعداد بالای متخصص، میزان بالای مراکز رشد و فناوری، قابلیت بالقوه‌ای در استفاده از انرژی‌های نو (خورشیدی، بادی) و حرکت به سوی تحقق شهر خلاق را دارد. ملکی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان اولویت‌بندی شاخص‌های شهر خلاق با استفاده از مدل تحلیل شبکه ANP (مورد مطالعه: مناطق شهری ۱ و ۴ شهر زنجان) به بررسی مؤلفه‌های شهر خلاق در مناطق شهری زنجان در راستای حرکت به سوی ایجاد مناطق خلاق پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند شاخص سرمایه اجتماعی با رتبه اول و شاخص تکنولوژی با رتبه دوم امتیازی بالاتری نسبت به دیگر شاخص‌ها دارند. منطقه ۴ شهر زنجان با وضعیت مطلوب و استانداردهای شهر خلاق مطابقت دارد ولی منطقه ۱ نیاز به برنامه‌ریزی و مشارکت هر چه بیشتر مسئولین و ساکنان احساس می‌شود.

روش تحقیق

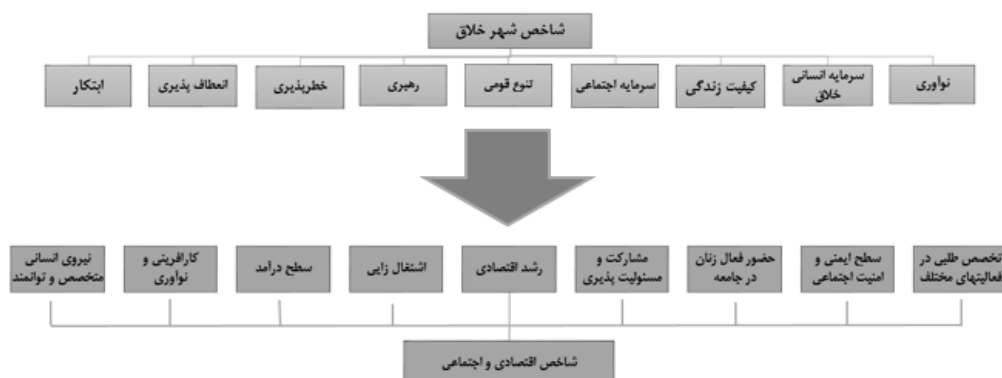
با توجه به اهداف تحقیق و مؤلفه‌های موردبررسی، نوع تحقیق کاربردی و روش بررسی آن توصیفی - تحلیلی است. به‌منظور جمع‌آوری داده‌ها از روش‌های اسنادی و میدانی استفاده شده است. اصلی‌ترین ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش پرسشنامه بوده و در کنار آن جهت تدوین مبانی نظری پژوهش از روش کتابخانه‌ای (کتاب، اسناد، مدارک، مقالات و استفاده از اطلاعات سازمان‌ها و...) نیز بهره گرفته شده است. جامعه آماری تحقیق کلان‌شهر تبریز می‌باشد. جامعه آماری در این پژوهش شامل فارغ‌التحصیلان مقطع کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های شهرسازی، برنامه‌ریزی و طراحی شهری، اقتصاددانان، جامعه‌شناسان و کارشناسان سازمان‌های برنامه‌ریزی و بودجه، اداره شهرداری کلان‌شهر تبریز، پارک علم و فناوری - منطقه ویژه علم و فناوری ربع رشیدی تبریز، دانشگاه تبریز، جهاد دانشگاهی، دانشگاه آزاد اسلامی تبریز و ... که در مجموع ۳۰۰ نفر حاضر به همکاری و پاسخگویی بودند لذا حجم نمونه در این پژوهش به‌صورت نمونه‌گیری خوشه‌ای تعیین شده است. روایی محتوای این پرسشنامه توسط چند نفر از متخصصین مورد تأیید قرار گرفته است و برای تعیین پایایی آزمون از روش آلفای کرون باخ استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. از آزمون فریدمن برای ارزیابی مؤلفه‌های شهر خلاق و از آزمون تی-تک برای سنجش سطح برخورداری کلان‌شهر تبریز از نظر شاخص‌های شهر خلاق نیز استفاده شده است و همچنین برای ارتباط بین متغیرها از آزمون آمار استنباطی مانند ضریب رگرسیون گام‌به‌گام و آزمون t به‌کاربرده شده است.

متغیرها و شاخص‌های تحقیق

در حالت کلی متغیرهای مستقل این پژوهش مؤلفه‌های شهر خلاق می‌باشد و همچنین متغیر وابسته نیز مؤلفه‌های پویش اقتصادی و اجتماعی می‌باشد. بدین ترتیب که میزان اثرات هر کدام از متغیرهای شهر خلاق بر روی متغیر تابع (پویش اقتصادی و اجتماعی) سنجیده می‌شود.

ردیف	متغیرهای مورد بررسی در پژوهش	مؤلفه‌های تحلیلی پژوهش
۱	متغیر مستقل (متغیرهای شهر خلاق)	- نوآوری
		- سرمایه انسانی خلاق
		- کیفیت زندگی
		- سرمایه اجتماعی
		- تنوع قومی
۲	متغیر وابسته (متغیرهای پویش اقتصادی و اجتماعی)	- نیروی انسانی متخصص و توانمند
		- کارآفرینی و نوآوری
		- سطح درآمد
		- اشتغال‌زایی
		- رشد اقتصادی

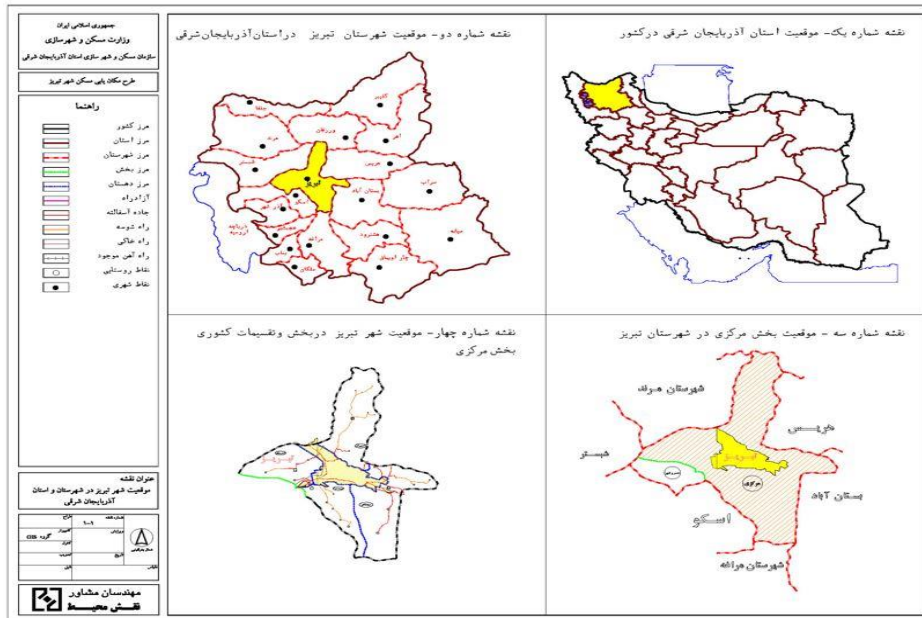
جدول (۱): متغیرها و شاخص‌های به‌کاررفته در تحقیق (مأخذ: نگارنده)

شکل ۱: مؤلفه‌های شهر خلاق و شاخص اقتصادی و اجتماعی (مأخذ: نگارنده)

قلمرو جغرافیایی پژوهش

کلان‌شهر تبریز مرکز استان آذربایجان شرقی، وسعتی معادل $2/2167$ کیلومترمربع را دارد که $4/76$ درصد از مساحت استان را در بر گرفته است. موقعیت جغرافیایی شهر در عرض شمالی 38 درجه و 8 دقیقه و طول شرقی 46 درجه و 15 دقیقه از نصف‌النهار گرینویچ واقع گردیده است. طبق سرشماری سال 1393 ، شهر تبریز با 1556358 نفر جمعیت و 24453 هکتار وسعت دارای ده منطقه شهرداری است.

نقشه (۱): موقعیت شهر تبریز در شهرستان و استان آذربایجان شرقی
 مأخذ: معاونت شهرسازی و معماری شهرداری تبریز

یافته‌های پژوهش

روایی و پایایی پرسشنامه

تعیین اعتبار (روایی) پرسشنامه: اعتبار محتوای این پرسشنامه توسط متخصصین در این زمینه مورد تأیید قرار گرفته است و از اعتبار لازم برخوردار می‌باشد. تعیین پایایی (قابلیت اعتماد) پرسشنامه: در این تحقیق به منظور تعیین پایایی آزمون، در یک مطالعه مقدماتی بر روی 30 نفر از نمونه مورد مطالعه از روش آلفای کرون باخ استفاده شده است، این روش برای محاسبه هماهنگی درونی ابزار اندازه‌گیری که خصیصه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کند به کار می‌رود. بنابراین به منظور اندازه‌گیری قابلیت اعتماد، از روش آلفای کرون باخ و از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده شده است که مقدار آن برای کل پرسشنامه تحقیق برابر با $0/902$ و برای مؤلفه‌های شهر خلاق به ترتیب در جدول (۲) ذکر گردیده است و اعداد به دست آمده نشانگر پایایی بالای پرسشنامه‌ی تحقیق و مؤلفه‌های آن می‌باشد، زیرا برای کلیه مؤلفه‌ها بالای $0/7$ برآورد شده است.

جدول (۲): پایایی پرسشنامه تحقیق و مؤلفه‌های آن

نام پرسشنامه	آلفای کرونباخ	نام پرسشنامه	آلفای کرونباخ
نوآوری	$0/730$	ابتکار	$0/701$
سرمایه انسانی	$0/702$	خطرپذیری	$0/809$
کیفیت زندگی	$0/848$	رهبری	$0/723$
سرمایه اجتماعی	$0/762$	پویای اقتصادی-اجتماعی	$0/748$
تنوع اجتماعی	$0/702$	کل پرسشنامه	$0/902$
انعطاف‌پذیری	$0/826$		

مأخذ: نگارنده

ارزیابی مؤلفه‌های شهر خلاق

برای ارزیابی مؤلفه‌های شهر خلاق از آزمون فریدمن استفاده شده است و به عبارتی دیگر این فرض را تست می‌کند که آیا رتبه میانگین این ۹ مؤلفه باهم متفاوت هستند یا خیر و در صورت تفاوت، کدامیک رتبه‌ی بیشتری دارد.

جدول (۳) نتایج تحلیل واریانس فریدمن برای مؤلفه‌های موردبررسی

میانگین رتبه‌ها	ابعاد
۵/۶۱	نوآوری
۴/۸۷	سرمایه انسانی
۴/۴۲	کیفیت زندگی
۵/۴۱	سرمایه اجتماعی
۴/۹۰	تنوع اجتماعی
۵/۱۴	انعطاف‌پذیری
۵/۴۴	ابتکار
۴/۹۳	خطرپذیری
۳/۲۹	رهبری

مأخذ: نگارنده

با توجه به مندرجات (جدول ۳) که نتایج حاصل از میانگین رتبه‌ای هر یک از مؤلفه‌های شهر خلاق را در آزمون فریدمن نشان می‌دهد، مشخص می‌گردد که نوآوری در رتبه اول، ابتکار در رتبه دوم، ... و رهبری در رتبه آخر قرار داد. به‌طور واضح‌تر از دیدگاه متخصصین مؤلفه‌های شهر خلاق در کلان‌شهر تبریز به ترتیب نوآوری، ابتکار، سرمایه اجتماعی، انعطاف‌پذیری در بهترین وضعیت و مؤلفه‌های خطرپذیری، تنوع قومی، سرمایه انسانی، کیفیت زندگی و رهبری در بدترین وضعیت‌اند؛ بنابراین نوآوری و ابتکار مهم‌ترین نقطه قوت و رهبری مهم‌ترین نقطه ضعف کلان‌شهر تبریز از نظر مؤلفه‌های شهر خلاق می‌باشد. همچنین سرمایه اجتماعی، انعطاف‌پذیری، خطرپذیری، تنوع قومی، سرمایه انسانی، کیفیت زندگی در وضعیت متوسطی قرار داشته‌اند. چنان‌که پیداست اختلاف مشهودی بین میانگین رتبه‌ای مؤلفه‌ی نوآوری با دیگر مؤلفه‌ها وجود دارد. کلان‌شهر تبریز از نظر شاخص نوآوری در شرایط خوبی نسبت به دیگر شاخص‌ها برخوردار است. در رابطه با معنی‌داری آزمون باید گفت با توجه به مندرجات جدول (۳ و ۴) رتبه‌های متغیرهای شهر خلاق با یکدیگر تفاوت معنی‌دار دارند (با سطح معنی‌داری ۰/۰۰) و این تحلیل قابل قبول است.

جدول (۴): نتایج حاصل از آزمون مربع کای

تعداد	۳۰۰
خی دو	۱۵۷/۹۳
درجه آزادی	۸
سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰

مأخذ: نگارنده

سطح برخورداری کلان‌شهر تبریز از نظر شاخص‌های شهر خلاق

برای سنجش سطح برخورداری کلان‌شهر تبریز از نظر شاخص‌های شهر خلاق نیز از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است که جدول (۵ و ۶) نتایج را نشان می‌دهد.

جدول (۵): آماره‌های مربوط به آزمون تی تک نمونه‌ای

تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار میانگین	نوآوری
۳۰۰	۲/۸۰۲	۰/۶۰۳	۰/۰۳۵	نوآوری
۳۰۰	۲/۶۸۸	۰/۴۸۹	۰/۰۲۸	سرمایه انسانی
۳۰۰	۲/۷۵۲	۰/۴۴۵	۰/۰۲۶	کیفیت زندگی
۳۰۰	۲/۷۶۹	۰/۵۵۵	۰/۰۳۲	سرمایه اجتماعی
۳۰۰	۲/۶۸۶	۰/۵۳۱	۰/۰۳۱	تنوع اجتماعی

انعطاف‌پذیری	۳۰۰	۲/۷۱۵	۰/۵۲۸	۰/۰۳۰
ابتکار	۳۰۰	۲/۷۵۸	۰/۵۵۹	۰/۰۳۲
خطرپذیری	۳۰۰	۲/۶۸۴	۰/۶۱۹	۰/۰۳۵
رهبری	۳۰۰	۲/۳۳۲	۰/۶۹۲	۰/۰۴۰

مأخذ: نگارنده

جدول (۶): آزمون تی تک نمونه‌ای

مؤلفه		آزمون T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ صدم برای اختلاف میانگین‌ها
					حد پایین	حد بالا
نوآوری	-۵/۶۸۶	۲۹۹	۰/۰۰۰	-۰/۱۹۸	-۰/۲۶۶	-۰/۱۲۹
سرمایه انسانی	-۱۱/۰۶۵	۲۹۹	۰/۰۰۰	-۰/۳۱۲	-۰/۳۶۸	-۰/۲۵۷
کیفیت زندگی	-۹/۶۲۷	۲۹۹	۰/۰۰۰	-۰/۲۴۷	-۰/۲۹۸	-۰/۱۹۷
سرمایه اجتماعی	-۷/۲۰۱	۲۹۹	۰/۰۰۰	-۰/۲۳۱	-۰/۲۹۴	-۰/۱۶۸
تنوع اجتماعی	-۷/۵۸۹	۲۹۹	۰/۰۰۰	-۰/۳۰۷	-۰/۳۸۶	-۰/۲۲۷
انعطاف‌پذیری	-۹/۳۳۱	۲۹۹	۰/۰۰۰	-۰/۲۸۵	-۰/۳۴۵	-۰/۲۲۵
ابتکار	-۷/۴۸۱	۲۹۹	۰/۰۰۰	-۰/۲۴۲	-۰/۳۰۵	-۰/۱۷۸
خطرپذیری	-۸/۸۳۰	۲۹۹	۰/۰۰۰	-۰/۳۱۶	-۰/۳۸۶	۰/۲۴۵
رهبری	-۱۶/۶۹	۲۹۹	۰/۰۰۰	-۰/۶۶۷	-۰/۷۴۶	-۰/۵۸۹

مأخذ: نگارنده

با توجه به مندرجات جدول (6)، یافته‌های حاصل از تحلیل تی تک متغیره؛ نشان می‌دهد که مقادیر آزمون t و مقدار سطوح معناداری حاصل برای کلیه مؤلفه‌ها که کمتر از ۰/۰۵ (sig. = /۰۰۰) شده، بدین معنا است که از دیدگاه پاسخگویان، سطح برخورداری کلان‌شهر تبریز از نظر شاخص‌های شهر خلاق پایین‌تر از حد متوسط می‌باشد؛ بنابراین مؤلفه‌های شهر خلاق از مطلوبیت لازم برخوردار نیست. در این میان مؤلفه نوآوری به‌عنوان مهم‌ترین نقطه قوت کلان‌شهر تبریز از نظر مؤلفه‌های شهر خلاق در وضعیت متوسطی قرار داشته و نیاز به ارتقاء و بهبود شرایط را دارد. مؤلفه رهبری به دلیل عدم مشارکت مدیران و تصمیم‌گیرندگان (کلیه بخش‌ها و سازمان‌های) با مردم، عدم حمایت از خلاقیت و ایده‌های جدید و ...، ضعیف‌ترین مؤلفه از نظر مؤلفه‌های شهر خلاق در کلان‌شهر تبریز می‌باشد؛ بنابراین مؤلفه رهبری در وضعیت مناسبی قرار نداشته و دارای ضعف است.

بررسی اثرگذاری مؤلفه‌های شهر خلاق بر پویای اقتصادی و اجتماعی

برای بررسی اینکه کدام مؤلفه‌ها از کلان‌شهر تبریز در پویای اقتصادی و اجتماعی تأثیرگذار است از روش رگرسیون گام‌به‌گام استفاده شده که در اینجا قصد داریم این متغیرهای پیش‌بین را به ترتیب قدرت پیش‌بینی از قوی‌ترین به ضعیف‌ترین متغیر پیش‌بین معنادار مرتب نماییم. در واقع نوآوری، سرمایه انسانی، کیفیت زندگی، سرمایه اجتماعی، تنوع قومی، انعطاف‌پذیری، خطرپذیری، ابتکار و رهبری به‌عنوان متغیرهای پیش‌بین و متغیر پویای اقتصادی-اجتماعی به‌عنوان متغیر ملاک (پیش‌بینی شونده) در نظر گرفته شدند. همان‌طور که از نتایج جدول (7) پیداست که به ترتیب متغیرهای کیفیت زندگی، نوآوری، سرمایه اجتماعی، تنوع اجتماعی و سرمایه انسانی دارای بیشترین اثرگذاری برای متغیر پویای اقتصادی و اجتماعی می‌باشند. در واقع با حضور متغیرهای ذکر شده دیگر متغیرها (انعطاف‌پذیری، خطرپذیری، ابتکار و رهبری) چندان نقشی برای اثرگذاری پیدا نمی‌کنند، به دلیل عدم تأثیر در شهر خلاق از مدل رگرسیون حذف شدند.

مؤلفه کیفیت زندگی با میزان (۰/۲۷۸) و نوآوری با میزان (۰/۰۷۴) به ترتیب بیشترین تأثیرات را بر پویای اقتصادی و اجتماعی کلان‌شهر تبریز داشته‌اند، دلیل اصلی این امر بالا بودن سطح ایمنی و امنیت اجتماعی، وضعیت محیط‌زیست، فرهنگ و گردشگری، خوشه‌های صنعتی، فعالیت‌های تحقیق و توسعه و... در کلان‌شهر تبریز است که موجب پویای اجتماعی و اقتصادی در کلان‌شهر تبریز

شده است. پس با توجه به ضریب تعیین (R2) می توان بیان نمود که ۳۹/۵ درصد از تغییرات پویش اقتصادی-اجتماعی شهر ناشی از تغییرات و بهبود مؤلفه های شهر خلاق در کلان شهر تبریز است

جدول (۷): ضریب همبستگی چندگانه و ضریب تعیین

شاخص دورین واتسون	Change Statistics					خطای معیار استاندارد	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین (R2)	ضریب همبستگی چندگانه (R)	مدل
	Sig. F Change	df2	df1	F Change	تغییر مجذور R					
	۰/۰۰۰	۲۹۸	۱	۱۱۴/۹۸	۰/۲۷۸	۰/۴۸۳	۰/۲۷۶	۰/۲۷۸	۰/۵۲۸	۱ کیفیت زندگی
	۰/۰۰۰	۲۹۷	۱	۳۳/۷۷	۰/۰۷۴	۰/۴۵۸	۰/۳۴۸	۰/۳۵۲	۰/۵۹۳	۲ نوآوری
	۰/۰۱۵	۲۹۶	۱	۵/۹۳۶	۰/۰۱۳	۰/۴۵۴	۰/۳۵۸	۰/۳۶۵	۰/۶۰۴	۳ سرمایه اجتماعی
	۰/۰۰۲	۲۹۵	۱	۹/۴۵۷	۰/۰۲۰	۰/۴۴۸	۰/۳۷۶	۰/۳۸۵	۰/۶۲۰	۴ تنوع اجتماعی
۱/۸۷۸	۰/۰۲۷	۲۹۴	۱	۴/۹۶۳	۰/۰۱۰	۰/۴۴۵	۰/۳۸۴	۰/۳۹۵	۰/۶۲۸	۵ سرمایه انسانی

مأخذ: نگارنده

جدول (۸): تحلیل واریانس مربوط به مدل رگرسیونی متغیرهای پیش بین با متغیر ملاک

مدل	منبع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی داری
۱	رگرسیون	۲۶/۷۹۰	۱	۲۶/۷۹۰	۱۱۴/۹۷	۰/۰۰۰
	باقیمانده	۶۹/۴۳۷	۲۹۸	۰/۲۳۳		
	کل	۹۶/۲۲۷	۲۹۹			
۲	رگرسیون	۳۳/۸۸۱	۲	۱۶/۹۴۰	۸۰/۶۹۹	۰/۰۰۰
	باقیمانده	۶۲/۳۴۷	۲۹۷	۰/۲۱۰		
	کل	۹۶/۲۲۷	۲۹۹			
۳	رگرسیون	۳۵/۱۰۷	۳	۱۱/۷۰۲	۵۶/۶۷۲	۰/۰۰۰
	باقیمانده	۶۱/۱۲۱	۲۹۶	۰/۲۰۶		
	کل	۹۶/۲۲۷	۲۹۹			
۴	رگرسیون	۳۷/۰۰۵	۴	۹/۲۵۱	۴۶/۰۸۳	۰/۰۰۰
	باقیمانده	۵۹/۲۲۲	۲۹۵	۰/۲۰۱		
	کل	۹۶/۲۲۷	۲۹۹			
۵	رگرسیون	۳۷/۹۸۸	۵	۷/۵۹۸	۳۸/۳۵۴	۰/۰۰۰
	باقیمانده	۵۸/۲۳۹	۲۹۴	۰/۱۹۸		
	کل	۹۶/۲۲۷	۲۹۹			

مأخذ: نگارنده

چنانچه در جدول (۸) ملاحظه می گردد که سطح معنی داری آزمون مربوطه در پنج مدل برابر ۰/۰۰۰ می باشد، می توان چنین ادعا نمود که آزمون فوق در سطح اطمینان ۰/۹۹ معنی دار می باشد. این نتیجه که حاصل تحلیل رگرسیون از راه تحلیل واریانس است. به عبارت دیگر نشان از آن دارد که مدل مفهومی تحقیق از برآزش و نیکویی قابل قبولی برخوردار است (F = ۳۸/۳۵۴ و sig = ۰/۰۰۰)

جدول (۹): آزمون t و ضرایب در مدل رگرسیون

سطح معناداری (p-value)	آزمون t	ضرایب استاندارد		مدل رگرسیونی
		وزن β ها	ضرایب غیراستاندارد	
۰/۰۰۰	۴/۷۴۰		۰/۱۸۶	مقدار عرض از مبدأ (β_0)
۰/۰۰۰	۴/۲۱۶	۰/۲۶۱	۰/۰۷۹	کیفیت زندگی
۰/۰۰۰	۴/۷۵۳	۰/۲۷۴	۰/۰۵۴	نوآوری
۰/۰۰۰	۳/۶۰۹	۰/۲۱۵	۰/۰۶۱	سرمایه اجتماعی
۰/۰۰۰	-۳/۶۰۵	-۰/۱۹۳	۰/۰۴۳	تنوع قومی
۰/۰۲۷	۲/۲۲۸	۰/۱۳۲	۰/۰۶۹	سرمایه انسانی

مأخذ: نگارنده

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون و آزمون t (جداول ۷ تا ۹) نشان می‌دهد که مؤلفه‌های کیفیت زندگی، نوآوری، سرمایه اجتماعی، تنوع قومی و سرمایه انسانی بر پویای اقتصادی و اجتماعی اثرگذار می‌باشند. به طوری که این اثرگذاری برای مؤلفه‌های کیفیت زندگی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و سرمایه انسانی مثبت و برای مؤلفه‌های تنوع قومی منفی برآورد شده است؛ بنابراین اگر مؤلفه‌های کیفیت زندگی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و سرمایه انسانی به اندازه یک واحد انحراف معیار افزایش یابد، پویای اقتصادی و اجتماعی در کلان‌شهر تبریز به ترتیب به اندازه‌های ۰/۲۶۱، ۰/۲۷۴، ۰/۲۱۵ و ۰/۱۳۲ واحد انحراف معیار افزایش خواهد یافت. از طرفی دیگر به ازای افزایش یک واحد انحراف معیار در مؤلفه‌های تنوع قومی، پویای اقتصادی و اجتماعی کلان‌شهر تبریز را به اندازه ۰/۱۹۳ واحد انحراف معیار کاهش می‌دهد.

تأثیر انگاره شهر خلاق در پویای اقتصادی و اجتماعی کلان‌شهر تبریز

برای بررسی تأثیر انگاره شهر خلاق (متغیر مستقل) بر پویای اقتصادی و اجتماعی کلان‌شهر تبریز از تحلیل رگرسیون ساده استفاده شده است که نتایج آن در جداول زیر آمده است.

جدول شماره (۱۰): تحلیل واریانس مربوط به مدل رگرسیونی مؤلفه‌های شهر خلاق با پویای اقتصادی و اجتماعی

خطای استاندارد	ضریب تعیین شده	ضریب تعیین (R^2)	R			
۰/۴۵۸	۰/۳۴۷	۰/۳۵۰	۰/۵۹۱			
سطح معنی‌داری	سطح اطمینان	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	منبع تغییرات
۰/۰۰۰	۰/۹۹	۱۶۰/۱۹	۳۳/۶۴۳	۱	۳۳/۶۴۳	رگرسیون
	نتیجه آزمون:		۰/۲۱۰	۲۹۸	۶۲/۵۸۴	باقیمانده
	رد فرض H_0		-	۲۹۹	۹۶/۲۲۷	کل

مأخذ: نگارنده

با توجه به مندرجات جدول (۱۰)؛ ضریب همبستگی چندگانه (R) محاسبه رابطه مؤلفه‌های شهر خلاق در کلان‌شهر تبریز و پویای اقتصادی و اجتماعی را با میزان ۰/۵۹۱ تأیید می‌کند. (R^2) ضریب تبیین محاسبه شده را نشان می‌دهد. ۳۵ درصد از تغییرات پویای اقتصادی و اجتماعی کلان‌شهر تبریز ناشی از تغییرات مؤلفه‌های شهر خلاق در کلان‌شهر تبریز است؛ به عبارتی دیگر بهبود و ارتقاء مؤلفه‌های شهر خلاق تأثیرات خود را بر پویای اقتصادی و اجتماعی کلان‌شهر تبریز می‌گذارد. همچنین در جدول (۱۰) مقدار F معنی‌دار بودن رگرسیون را تأیید می‌کند.

جدول شماره (۱۱): مربوط به آزمون t و ضرایب پارامتر در مدل رگرسیون

سطح معناداری (p-value)	آزمون t	ضرایب استاندارد		مدل رگرسیونی
		ضرایب رگرسیونی β	ضرایب قبل از استاندارد شدن	
۰/۰۰۱	۳/۴۸۸	۰/۶۷۸	۰/۱۹۵	مقدار عرض از مبدأ (β_0)
۰/۰۰۰	۱۲/۶۵۷	۰/۸۷۸	۰/۰۶۹	انگاره شهر خلاق

مأخذ: نگارنده

مندرجات جدول (11)؛ مدل‌های وارد بر رگرسیون نشان می‌دهد به ازای یک واحد تغییر در اثر انحراف معیار مؤلفه‌های شهر خلاق ۰/۵۹۱ واحد تغییر در پویش اقتصادی و اجتماعی کلان‌شهر تبریز ایجاد می‌شود؛ بنابراین انگاره شهر خلاق کلان‌شهر تبریز و حرکت به سمت جامعه دانش تأثیرات خود را بر پویش اقتصادی و اجتماعی می‌گذارد.

نتیجه‌گیری

خلاقیت، مهم‌ترین عامل نوآوری و شکوفایی در شهر خلاق است. بسط‌تر شهر خلاق که در آن طبقه خلاق، صنایع خلاق و اقتصاد خلاق وجود دارد به‌عنوان یک استراتژی توسعه شهری ماحصل فرایند تغییرات اجتماعی است که عموماً این تغییرات ساختاری‌اند نه گذرا. این فرایندها مشتمل بر متغیرهای اقتصادی (جهانی‌شدن و اقتصاد خدماتی)، ژئوپلیتیکی (از بین رفتن مرزهای ملی و پیدایش مناطق به‌عنوان موتورهای رشد)، تکنیکی (فناوری اطلاعات و ارتباطات و حمل‌ونقل) و اجتماعی_فرهنگی (مصرف) است در این پژوهش باهدف تأثیر انگاره شهر خلاق در پویش اقتصادی و اجتماعی کلان‌شهر تبریز انجام‌شده است. به‌طور خلاصه از نتایج به‌دست‌آمده در این پژوهش می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- نتایج آزمون فریدمن حاکی از آن است در کلان‌شهر تبریز به ترتیب نوآوری، ابتکار، سرمایه اجتماعی، انعطاف‌پذیری در بهترین وضعیت و مؤلفه‌های خطرپذیری، تنوع قومی، سرمایه انسانی، کیفیت زندگی و رهبری در بدترین وضعیت‌اند. به‌طوری‌که مؤلفه نوآوری به‌عنوان مهم‌ترین نقطه قوت و مؤلفه رهبری به‌عنوان نقطه ضعف از نظر مؤلفه‌های شهر خلاق می‌باشند. همچنین سرمایه اجتماعی، انعطاف‌پذیری، خطرپذیری، تنوع قومی، سرمایه انسانی، کیفیت زندگی در وضعیت متوسطی قرار داشته‌اند. کلان‌شهر تبریز از نظر مؤلفه نوآوری در شرایط خوبی نسبت به دیگر مؤلفه‌ها برخوردار است.
- نتایج حاصله از تحلیل تی تک متغیره (t-test) در خصوص سطح برخورداری کلان‌شهر تبریز از نظر مؤلفه‌های شهر خلاق نشان داد که از دیدگاه کارشناسان و متخصصان در زمینه‌های برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت شهری (پاسخگویان) کلیه مؤلفه‌های شهر خلاق در کلان‌شهر تبریز در سطح پایین‌تر از متوسط برخوردار هستند؛ بنابراین مؤلفه‌های شهر خلاق از مطلوبیت لازم برخوردار نیست. در این میان مؤلفه نوآوری به‌عنوان مهم‌ترین نقطه قوت کلان‌شهر تبریز از نظر مؤلفه‌های شهر خلاق در وضعیت متوسطی قرار داشته و نیاز به بهبود شرایط را دارد. مؤلفه رهبری به‌عنوان ضعیف‌ترین مؤلفه در بین مؤلفه‌های شهر خلاق در وضعیت مناسبی قرار نداشته و دارای ضعف است. نهایتاً می‌توان گفت با استراتژی کاهش تهدیداتی همچون عدم مشارکت مدیران و تصمیم‌گیرندگان (کلیه بخش‌ها و سازمان‌های) با مردم، عدم توانایی در خلق و ایجاد رویکردهای جدید، بازاریابی در شیوه‌های سنتی یا محدودیت‌های تحمیل‌شده از سوی نظام‌ها و ساختارهای سازمانی، کم‌رنگ شدن ارتباط فضایی و انسجام هویت سیمای بافت محله‌ای و ... می‌توان کلان‌شهر تبریز را به یک کلان‌شهر خلاق تبدیل کرد. این مسئله با اعمال تغییرات در مدیریت شهری و انعطاف‌پذیری کلان‌شهر تبریز، نیل به اهداف پژوهش را سهل می‌نماید.
- نتایج حاصل از مدل رگرسیون گام‌به‌گام حاکی از آن است، به ترتیب متغیرهای کیفیت زندگی، نوآوری، سرمایه اجتماعی، تنوع اجتماعی و سرمایه انسانی دارای بیشترین اثرگذاری بر پویش اقتصادی و اجتماعی می‌باشند. درواقع با حضور متغیرهای ذکرشده دیگر متغیرها (انعطاف‌پذیری، خطرپذیری، ابتکار و رهبری) چندان نقشی برای اثرگذاری پیدا نمی‌کنند. مؤلفه کیفیت زندگی و نوآوری به ترتیب بیشترین تأثیرات را بر پویش اقتصادی و اجتماعی کلان‌شهر تبریز داشته‌اند. دلیل اصلی این امر بالا بودن سطح ایمنی و امنیت اجتماعی، وضعیت محیط‌زیست، فرهنگ و گردشگری و توسعه راهبردی خوشه‌های یا بخش‌های ویژه با اهداف سرمایه‌گذاری و صادرات در کلان‌شهر تبریز است، که به‌عنوان اهرمی برای تقویت خلاقیت شهری در جهت منافع اجتماعی و اقتصادی می‌باشند. می‌توان بیان نمود که ۳۹/۵ درصد از تغییرات پویش اقتصادی-اجتماعی شهر ناشی از تغییرات و بهبود مؤلفه‌های شهر خلاق در کلان‌شهر تبریز است.
- با توجه با آنچه در بالا ذکر شد، یافته‌های تحلیل رگرسیون و آزمون T نشان داد که مؤلفه‌های کیفیت زندگی، نوآوری، سرمایه اجتماعی، تنوع قومی و سرمایه انسانی بر پویش اقتصادی و اجتماعی شهر تبریز اثرگذار می‌باشد. به‌طوری‌که این اثرگذاری برای مؤلفه‌های کیفیت زندگی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و سرمایه انسانی مثبت و برای مؤلفه‌های تنوع قومی منفی برآورد شده است.
- نتایج مدل رگرسیون ساده و آزمون T نشان داد، ضریب همبستگی چندگانه (R) محاسبه رابطه مؤلفه‌های شهر خلاق در

کلان‌شهر تبریز و پویش اقتصادی و اجتماعی را با میزان ۰/۵۹۱ تأیید می‌کند. ۳۵ درصد از تغییرات پویش اقتصادی و اجتماعی کلان‌شهر تبریز ناشی از تغییرات مؤلفه‌های شهر خلاق در کلان‌شهر تبریز است؛ بنابراین بسط و بهبود انگاره شهر خلاق و حرکت به سمت جامعه دانش‌محور تأثیرات خود را بر پویش اقتصادی و اجتماعی در کلان‌شهر تبریز خواهد گذاشت.

پیشنهادات

- بیش‌تر مشکلات کلان‌شهر تبریز از مسائل فرهنگی_ اجتماعی و کاستی اقتصادی نشأت می‌گردد. این در حالی است با اجرای ایده‌های خلاق در یک شهر علاوه بر رسیدن به حالت پایدار و تعادل همه‌جانبه در زمینه‌های مختلف، شهرسازی مبتنی بر مردم، با مردم و برای مردم به اجرا درآمده و مشارکت‌های همه‌جانبه اقشار مختلف در امر اداره شهر، فرآیندهای طراحی و برنامه‌ریزی را از قید بوروکراسی رهاکننده و به شکل دموکراتیک درمی‌آورد.
- توسعه مراکز رشد، پارک‌های علم و فناوری و جذب نخبگان و استعدادهای خلاق به‌عنوان زیر شاخص نوآوری که از نقاط قوت مؤلفه‌های شهر خلاق در کلان‌شهر تبریز می‌باشد، زمینه قدرتمند شدن کلان‌شهر تبریز و بالندگی اقتصادی را فراهم می‌سازد.
- با ایجاد یک ساختار رهبری (گروه یا سازمانی که مأموریتش رهبری و حمایت از خلاقیت است) برای شهر خلاق که رهبری به‌عنوان مهم‌ترین نقطه‌ضعف از نظر مؤلفه‌های شهر خلاق در کلان‌شهر تبریز می‌باشد، می‌تواند باعث پیشبرد گسترده‌ای از زندگی خلاقانه در شهر شود و تمامی عناصر آن را به هم پیوند دهد. کلیه بخش‌ها، سازمان‌ها و ساختارهای موجود در شهر باید به نحوی قانع گردند که مشارکت در زندگی خلاقانه و فرهنگی شهر را در تصمیم‌گیری‌های خود مدنظر داشته باشند.
- تقویت و استحکام‌بخشی نهادها، تشکل‌ها، تعاونی‌ها، گروه‌ها و سازمان‌های مدنی جهت افزایش سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان خلاق در امور کلان‌شهر تبریز و بهبود چرخه اقتصادی.
- برنامه‌ریزی جهت برخورداری از تنوع (تنوع قومیت، نژادها و ...)، تسامح و تساهل در کلان‌شهر تبریز بین مراکز و سازمان‌های آموزشی عالی، پژوهش و فناوری، اجرای و مدیریتی.
- با اجرای شهر خلاق در کلان‌شهر تبریز دیگر شاهد گسست‌های فرهنگی- اجتماعی بین اقشار مختلف مردم و تبدیل آن‌ها به گروه‌های درون‌گرا و منزوی نخواهیم بود. شهر خلاق جایی برای تبادل آرای مختلف و متفاوت و گاه متقابل از همه جای شهر است از این طریق حتی ریزترین مشکلات شهر نیز با درایت عمومی برطرف خواهد شد. با این روش تقابل آرا در حوزه مدیریت شهری به تعامل آن‌ها مبدل خواهد شد.
- اقتصاد شهر خلاق در ارتباط نزدیک با فرهنگ و باورهای اجتماعی است، به‌طوری‌که اجرای ایده‌های نوین و خلاق در کلان‌شهر تبریز جذب گردشگر به بالاترین حد ممکن رسیده، صنایع دوستدار طبیعت گسترش یافته و انرژی سبز جایگزین انرژی‌های آلوده‌کننده طبیعت خواهد شده. از این طریق اقتصاد شهر، پویایی و پایداری قابل توجهی می‌یابد که رسوخ به اجزای مختلف شهر امید و تلاشی مضاعف را به ارمغان خواهد آورد.
- در جهان کنونی منطقه کلان‌شهر یک واحد اساسی اقتصادی است همکاری دولت‌مردان، سیاست عمومی، برنامه‌ریزی کالبدی و استراتژی‌های اقتصادی خلاق باید این واقعیت را انعکاس دهند.
- تأمین فضاهای مناسب در کلان‌شهر تبریز برای انجام امور مرتبط با خلاقیت شهری و تدوین گروه‌های مختلف سنی و مهارتی شهروندان، افزون بر جلب مشارکت نخبگان علمی، شهروندان خلاق و حمایت از افراد، گروه‌ها و نهادهایی که دارای خلاقیت‌هایی در راستای حل مسائل شهری و ارتقای کیفیت محیط شهر.
- با پرورش و گسترش بیشتر کارآفرینان و افراد محلی خلاق و مدیریت اختراعات و ایده‌های شهروندان ضمن حمایت و بازاریابی محصولات منحصربه‌فرد آن‌ها در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی از طرق دولتی و بخش خصوصی باعث پویش اقتصادی در کلان‌شهر تبریز می‌شود.
- تلاش برای تأمین شرایط و عضویت در شبکه شهرهای خلاق سازمان یونسکو جهت توسعه بین‌المللی کلان‌شهر تبریز و استفاده از تجارب سایر شهرهای خلاق جهان.

منابع

- اشتری، ح.، و مهدنژاد، ح. (۱۳۹۱). شهر خلاق، طبقه خلاق. تهران: انتشارات نیم‌رخ شهر.
- بابایی، ا. (۱۳۸۸). کارآفرینی. نسخه دوم، تهران: کتاب آوا، راه نوین.
- رضائیان قراگوزلو، ع.، قادری، ا.، و میرعباسی، ر. (۱۳۹۱). برنامه‌ریزی شهری خلاق. تهران: انتشارات آذرخش.
- سجادیان، ن.، حسینی‌شهرپریان، ن.، بدری، ر. (۱۳۹۳). ویژگی‌های شهرهای خلاق با تأکید بر شهرهای خلاق در ایران و جهان. دومین همایش ملی پژوهش‌های کاربردی در جغرافیا و گردشگری، تهران، دانشگاه جامع علمی کاربردی.
- سعیدی، ه. (۱۳۸۹). شهر خلاق. ماهنامه شهرداری‌ها، سال یازدهم، شماره ۱۰۰.
- شهبایان، پ.، و رهگذر، ع. (۱۳۹۱). پیوند محیط خلاق با شهر. فصلنامه منظر، شماره ۱۳.
- ضرابی، ا.، موسوی، م.، و کشکولی، ع. (۱۳۹۳). بررسی میزان تحقق‌پذیری شهر خلاق (مقایسه تطبیقی بین شاخص‌های توسعه پایدار شهری و معیارهای ایجاد شهر خلاق، نمونه مورد مطالعه: شهرهای استان یزد). مجله جغرافیا و توسعه فضای شهری، سال اول، شمار ۱.
- قربانی، ر.، حسین‌آبادی، س.، و طورانی، ع. (۱۳۹۲). شهرهای خلاق، رویکردی فرهنگی در توسعه شهری. مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، شماره یازدهم، صص: ۱۸ - ۱.
- قورچی، م. (۱۳۹۱). شهر خلاق. ماهنامه شهرداری‌ها، شماره ۱۹، ص ۶۶.
- لندری، چ. (۱۳۹۴). منشأ و آینده شهر خلاق. ترجمه: اسفندیار حیدری‌پور، فرهنگ مظفر، اصفهان: انتشارات معمار خانه باغ منظر، ۸۰.
- لندری، چ.، و هایمز، ج. (۱۳۹۴). شاخص شهر خلاق: سنجش نشانه‌های حیات شهر خلاق. ترجمه: اسفندیار حیدری‌پور، فرهنگ مظفر، اصفهان: معمار خانه باغ مظفر، ۶۸.
- مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران. (۱۳۹۲). شهر خلاق (مبانی نظری و شاخص‌ها). دانش شهر، شماره ۱۹۶.
- ملکی، س.، مرادی‌مفر، س.، و حسین زاده، ا. (۱۳۹۴). اولویت‌بندی شاخص‌های شهر خلاق با استفاده از مدل تحلیل شبکه ANP (مورد مطالعه: مناطق شهری ۱ و ۴ شهر زنجان). مجله شهر پایدار، شماره ۱، ص ۹۸-۷۸.
- مؤذنی، ا. (۱۳۸۹). بررسی بسترهای اجتماعی شهرهای خلاق و نوآور: مورد مطالعه استان‌های ایران، اصفهان: دانشگاه اصفهان. رساله دکتری رشته علوم اجتماعی.
- ناهید، م. (۱۳۹۱). شهر خلاق. ماهنامه کارآفرین ناب، شماره ۱۷.
- ریحانی، ن. (۱۳۹۳). امکان‌سنجی توسعه منطقه‌ای استان آذربایجان غربی بر پایه اصول مناطق خلاق و هوشمند. پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- Batabyal, A., Beladi, H. (2016). The effects of probabilistic innovations on Schumpeterian economic growth in a creative region. *Economic Modelling*, val.53: 224-230.
- Bontje, M., and Musterd, S. (2009). Creative industries, creative class and competitiveness: Expert opinions critically appraised. *Geoforum*, Volume 40, Pages 843-852.
- Harvey, D., Harriet, H., & Nicola, T. (2012). thinking creative clusters beyond the city: People, places and networks, *geo forum*, 43, 529-539.
- Kakiuchi, E. (2015). Culturally creative cities in Japan: Reality and prospects. *City, Culture and Society*, 1-8.
- Lazrak, Farook, Nijkamp, P., Rietveld, P., & Rouwendal, J. (2010). cultural heritage and creative cities: aneconomic evaluation perspective, Deptof spatial Economics vu university Amsterdam.
- Musterd, S. (2010). The Creative Cultural Knowledge City, Some Conditions. Paper presented at the University of Kaiserslautern, 2002.p2.
- Navarro Yanez, C. (2013). Do 'creative cities' have a dark side? *Cultural scenes and socioeconomic. Cities*, 35, 213-220;
- Ooi, C.S. (2008). Credibility of a creative image: The Singaporean approach. *Creative encounters: Creativity at work*, Copenhagen: Copenhagen Business School.
- Ratiu, D., (2013). Creative cities and/or sustainable cities: Discourse and practices, *City, Culture and Society*, Vol 4: 125-135.

- Redaelli, E., (2011). Analyzing the “creative city” governance: Relational processes in Columbus. Ohio. City, Culture and Society. Vol 2: 85–91.
- Sasaki, M., (2010). Urban regeneration through cultural creativity and social inclusion: Rethinking creative city theory through a Japanese case study, Cities. Vol 27: 53–59.
- UNESCO. (2013). Creative Economy Report, Widening Local Development Pathways. New York: the United Nations Development Programme (UNDP);
- Vivant, E. (2013). Creatives in the city: Urban contradictions of the creative city, City, Culture and Society, vol.4: 57–63.
- Yenchen, d. (2012). Creative cities, Publisheed in space place& culture.